

Вера Хорват

ПЛЕМЕНИТИ ГНЕВ НЕПРИСТАЈАЊА

Иван Растегорац, *Глава*, избор,
Друштво Источник, Београд, 2009

Избор поезије Ивана Растегорца сумиран у називу начелне песме, *Глава*, представља пресек његовог стваралаштва у распону од неколико деценија, тачније од шездесетих година прошлог до средине прве деценије овог века, тј. до данас.

Оно што фасцинира већ при првом сусрету са избором (који, осим песама, обухвата и педесетак *прозаика*, прозно-поетских текстова) јесте кохерентност, доследност песничком полазишту, искреност и непоткупљивост – етичка, естетичка и свака друга.

То је, уосталом, оно што чини окосницу иначе врло разгранате структуре Растегорчевог стваралаштва – разгранате у тематици, у рефлексiji, у средствима којима се користи за саздавање својих визија које, додајмо, гради од најразличитијег приручног материјала. Ова необична спрега великих тема, вечних запитаности (будимо искрени: неуморног песниковог рвања са њима) и његов избор депатетизоване лексике, ефемерних слика из свакодневног живота итд. даје и неуобичајен резултат: постизање утиска монументалности упркос (или пре – захваљујући) извођењу у „неодговарајућем”, тачније нетипичном материјалу.

Поменуће велике, универзалне теме у поезији Ивана Растегорца нису присутне само у назнакама: оне су предмет дубоког, посвећеног песниковог интересовања и супстрат његовог бића – на једном важном (неко би рекао: заветном) месту он каже да је то биће крајње згуснуто, односно да је његов микрокосмос умањени макрокосмос – са (не заборавимо) утолико већом специфичном тежином...

Његов јунак, лирски (по снази и виолентности могло би се мирне душе рећи и *ејски*) субјект, чија нескривена сличност са аутором плени, у свом профилу има нечег од ликова античке трагедије, ма колико се по речнику, визури и историјском „пртљагу” разликовао од њих.

То заједничко је свест о формату и могућностима божанског пројекта званог човек и о његовом одступању од наума, о огрешењу о систем првоначелних вредности, другим речима – о величини пада. Глас песника се, овакав каквог га ми данас знамо, према Растегорчевом поимању и јавља као реакција на то одступање: „Речи – глас људски / само су охлађени део / општег бола” (песма „Монаде”). С једне стране, то је жал за „златним добом” – оваплоћена у Атлантиди („Ремек-дело”) или у „Вечном дојенчету”, које, изгубивши млеко искони, у самозабораву регредира и убија време (које сурово узвраћа) тривијалним и ефемерним. С друге, то је певање Прометеја, који своју бакљу никако не може да смести у кутију шибица, о носиоцу светлосног оклопа коме је досуђено да, згрчен и изобличен, живи у корњачином, о паскаловској несрећи свргнутог краља који се, ма и магловито, сећа свог изгубљеног поседа.

Шта, дакле, остаје лирском јунаку погођеном фатумом – и не само пада и несреће („не управљам ни ја / својим животом (...) нека кутлача голема / све нас је испомешала / у овом кључалом лонцу”), него, још и сведеном на меру мете не више великих, разљућених божанстава, него дебелокожих медиокритета чије су методе искушавања, испоставља се, ништа мање болне, а свакако још и додатно понижавајуће („време је да се снагом 130 децибела / помори клијентела хотела”)?

Шта остаје дрвету које је умело *да шече* и које је обећало (и коме је обећано) да ће вечно и трчати и трајати („Трчаћу до век”), шта глави („Глава”) која, као кристално сито, кроз своје отворе усисава и просејава свет, чувајући (за некада, за негде) драгоцен талог искуства?

Шта лирском субјекту остаје када се примери науму, када се огледне у дану великих огледала, а да пристане на обману неће и не уме?

Остаје подсмех, ругање, тачније – самоподсмех и саморугање као најприроднија реакција, као бунт („Мој хумор је револт”, каже песник), као израз непристајања на оно на шта смо осуђени животом сведеним на живот мање-више зомбираног конзумента без прошлости и будућности (а самим тим и без садашњости).

Уосталом, није ли ругање рашчовечености у човеку сасвим пожељно са становишта човечности? Није ли то и последња одбрана и осмех оних који ходају околу са чашом горчине додељеном им због истог тог непристајања?

А непристајање Ивана Растегорца је гојинско – виолентно, беспоштедно, али никад преко граница појмљивости и намере; његов хаос

је индукован спољашњим (принцип спојених судова!), али је тај спољашњи неред и намерно призван – на начин како је у древној Риму призван у арене – не (само) да му се (привремено) пусти на вољу, него да се уобручи и дотуче – редом!

Да ли је то задатак поезије? Из аспекта овог песника, несумњиво један од најважнијих. Јер, поетски језик спада у најважнији преостали арсенал оруђа за буђење (великог у малом, битног у небитном, трајног у пролазном, поспаног у свебудном). Поезија је „зло које се размножава”, говори он свакој перфидности, свему што не оставља човечански траг. Песма „Инкубација”, одакле су ови стихови, сва у објави, сама је манифест нужности постојања и ескалације поетског говора: „Скачем, цапам се, лајем, / кад бих могао, / све бих песме превео / на језик трубе, / на језик чекића / на језик звона... (...) Пазите, она (поезија, прим. В. Х.) оставља ларве / између корица књига. / Инкубација траје вековима.”

Што се, пак, поређења са Гојом, сликаром незадрживог киста, тиче, оно није нимало случајно – и Растегорац и романтичарски хидалго вешти су возари квадрига бурних емоција („Лудовање за коњима”), ни једноме није страна поруга која, као киселина, разједа танку лакировку привида, емулзију која би да замути неумољиву бистрину огледала; песма „Као да сам сам ђаво” готово да је могла бити скинута са зидова *Casa del sordo*, у чијој је осами некада боравио познати сликар. Али, ту се поређење не завршава.

Поезија у овом избору је визуелно веома богата. Готово свака од песама би без тешкоћа могла бити транспонована у визуелни медиј; један од најеклатантнијих примера је песма „Чија је исповест то дрво” („чија је исповест то дрво / квргаво, изуједано / угљенисано, / брвно пребачено преко водопада) као опклада ни у шта?”). Осликано у силовитом, неумитном потезу, оно је експресионистичка визија нечије (чије? свачије?) линије живота, али и линије живота читавих народа, не оне замишљене, идеалне, него онакве каква је у емпирији, тачније у свом *свом ошатају* после одласка свих виновника.

И изванредна песма-слика „Клавир гледан искоса”, која је, пре него усклик живом у неживом, химна виспренности и умећу и радости откривања, такође је богата визуелним слојевима који се као таласи сучељавају у снажном контрапункту од „мртвог” – искоса гледаног инструмента, до живахног галопа „групе цокеја на ђудљивим ждрепцима” који добује у његовој нутрини.

Тема смрти, пролазности, краја, такође је једна од оних пред које таленат песника Ивана Растегорца стаје лицем у лице, озбиљно-свечано запитан.

И овде крајње искрен, говорећи дубоко и промишљено, песник избегава све замке патетичности и опонашања туђих искустава и емо-

ција (према чему гаји, такође искрен, презир; уосталом, није ли прва од *Прозаида* управо она под именом „Не мајмунисати огледалом“?).

И, сасвим изненађујуће за читаоца – а Растегорац маестрално држи његову пажњу поступком изневереног очекивања и неочекиваног обрта – његово „згуснуто“, хиперсензибилно биће које поверава да му је и најмањи убод – посекотина, а „јед(и)на мера – *чиода*“ („Увеличавајуће стакло“), стаје мирно пред *Велики екран* („Жреци су ваљда горе“), очекујући да се, једном, обре, пробуђен, „на дну ваздушног океана“, у топлини *Свештосији на крају свешта*, „све ближи свом рођењу“ („То је, дакле, живот“). Прихватити, значи разумети; разумети, значи испунити сврху.

У оно, међутим, на шта овај песник никако не пристаје – господствено, упркос малим „нецензурисаним“ речима које учтиво пропушта у свој речник да му се нађу кад затребају, спада осредњост, заборављање порекла и задатка, ентропија, запуштање – оно о коме говори и св. Павле када каже: „Природа уздише јецајима неизрецивим“. Прозаида „Животиње су се запустиле“ говори управо о томе. Као и циклус *Пећина*, борхесовски многозначан и разуђен, али увек крајње личан и доживљен, крцат конкретним топонимима (овде: притајеним *емоционимима*).

Овим циклусом се затвара круг, завршава књига. Пећина као враћање почецима, дубинама, да би се из њих стигло до високих огледала? Између осталог и то, мада већ и сам поменути циклус, као и *прозаиде* узете засебно, могу бити схваћени и као есенција романа, путописа или неке друге „екстензивније“ форме.

Песничком темпераменту Ивана Растегорца више одговара ова, лапидарна, згуснута, језгровита. И не само њему – она више одговара и читаоцу спремном да и сам учествује у ковници речи, „малој творници варница“, иза чије „отровне паре / излећу ројеви звезда“ („У славу преображаја метала“), читаоцу који је спреман на истраживање и који, као и песник о коме је реч, заслужује епитет *модеран*.

Њему је, нема сумње, ова збирка и намењена.